

YEMA NA NGAJI I SA LOL LUNGULI

NGAJI NAWATE KU
KAYUNGOLO A KULYA KANGO!

BIDI BIDI KU PALORINYA,
UGANDA

KPIYE

Ngaji nawate jore ti South Sudan I Uganda ni naga a yema ku kuko aku yenga kingaji 18. Ilode lungu a yema na ngaji. Yema na ngaji totomijo ngaji nawate I kikoli jore. Jude kine ngaji na wate kolokinda sukulu kango. Jude kine ngaji na wate morju kikoli lol puwoni sende lol kuko ngarakindi borik ama midijin Kasi kuko. Kude kine totomiyo ku leliya kasekuko. Do kude kine momorani togolesi ko kuko a momorani Pele ama I saw lol yungundo..

Ku kinede, Save the Children ku Plan International kodo mindo denda jore ku kuko (kude munajama kine) ngangaraki ngaji na wate ku kayungolo Kase kuko do ngarakinda kuko I tukarakinda na yema. Bo munajama na Human rights centre Ina a pounda I Uganda i.kukya ku ngaji nawate ku kayungolo Kasekuko. Yi kodo mindo tenda ngo 4:

ILing, Yi a kulya ku ngaji na wate 180 ngero I Palorinya ku Bidibidi. Yi a konda ngo ti nyola ku gele, beti sowurjo kukunda na zohur ti watagat do gboja. Yi do a kulya ku kayungolo 36 ti ngaji naga a nadidikin I kingaji loro. Kulya naga Yi a jujum kugele kine kinede!

1. Kude kine ngaji na wate yema ku na didikin kunyo, bo kude kine mondu lakadi kuko a wara?
2. Ngaji na wate ku kayungolo kilo dumadu yeyet na yema adinyo?
3. Ngaji na wate ku bangito/midijin kasekuko kine mindo nyo ma kuko tokarakinda yema?
4. Ngaji na wate ku kayungolo kine yeyeju adi munajama kine ku Kone nyo ma ngarakinda ngaji na wate I mondu na yema? Kuko ku Kone nyo ma ngarakinda ngaji naga a yema kine??

NYO LO TIKINDA NGAJI NA WATE I YEMA BERO?

YEYET NABU I LOKI NA YEMARI LO NGAJI

I miret, kude kine ngaji na wate yeyeju adi yema na I tikinda see nyola do I pujo na ngo Laga SE mindo, be dilo ama sende.

YENESI

I miret ledesa ngaji na wate, kayungolo awu community members kine yeyeju anabu ku ngiro nanakwan a yema ku lepe jujuki konda na kitaji ku mede awu adolija perok to yapa, dibani ku lepe aku yenga kingaji 18.

GBEDA NAGA BAYIN I SUKULU

Ilo a todiri ku kuya naga kata, be gbeda naga aku suki I sukulu ama duki I kilasi nede.

GBIYERI

Kude kine ngaji yinga ridiye I wutu I yema ku kulya naga kuko a konda ama ku kuko a pujo Pele. I miret ku kuko a wutu I gbojajin, moju na yawa, woro geleng awu ku kude, awu sida ku ngaji laliya. Awu ku kuko a luluka I totoniki I momorani na ngo Laga kuko mimindi be bongolat ama sende ku sukulu.

TOLENERA KU NGO LAGA NYANYARA

Kude kine ngaji nawate yema gbero I rumbini na ngo. Laga kuko mindo-beti dilo, bongolat awu sende ku sukulu ku kude kilo ngo- puwo naga ku lulalet. Awu kuko mindo dotodu tomoni na tiyuni kuko na I bang/

midijin ni. Midijin kasekuko lede lo sa mimindi Mali kilo.

TOMIYO NA NGIRO KU TIYU NAGA BAYI

Tomioy na ngiro ku gdepa naron I bang/Mede, tiyu naga gbayi ku Kayungolo kitaji jore ti mede awu Moro Ku kayungolo tikinda ngaji kine I kuya naton.

KULIA TI LABI NA MOGA GBERO KU WATE AMA LALIYA

Be miret kude kine midijin ku yinikindo adi ngaji na wate kine a tomoni I midijin ni. Kude kine yeyeju adi anigboda anabu ku ngaji nawate I wutu I sukulu.

RIDIYE KU JULIN

Kude kine ngaji a miret naron kugbon kuko yema nadidikin wo ridiyadu kude kine ngaji I yema nadidikin.

GURUBE

Kude kila ngutulu I gurube ni ku kadola kilo pupurakinda ngai kine I yema bero awo deba ngai nawate anaro ku kuko a renya yema ama ridiyaio I yema.

POLOSI LAGA BAYI YINIKI

Be miret, kude kilo polisi bayi- yiniki I ngarakinda wo I tokitaju na saresj I Loki na yema na ngaji.

KIKOLI LO KORANI DILO

Kude kilo sa Kiko Laga UN ma korjini dilo lo.tikinfa ngaji na wate kine I yeyeju na yema nadidikin ma SE

NYO LO GAJU NGAJI NA WATE I YEMA BERO?

YENEAI

Be miret kude kine ngaji ku kayungolo Kase kine yinikindo adi ngiro nanakwan na ku mone alkali ku lepeng a yenga kingaji 18 I wutu I yema.

YEYEISI NARON I LOKI NA YEMA NA NGAJI

Be miret, kude kine ngaji nawate yeyeju adi yema na ngaji I tikinda se sida ba nyola do yeyeisi. Kude kine yeyeju adi se I ngongonga ku kitajin ti bang na jore. Awu adi se I momoroyi, I sida geleng awu I momorani Pele nadidikin.

SUKI I SUKULU

Suki naga I sukulu na ngaju ngaji na wate I yema beron.

RUDESI KU YEYEISI TI NGERO

Kude kine ngaji nawate gboku rudesi ku yeyeisi I Loki na ngerot nase kuko kango I kulya tinyema, be tutungo na sukulu wo pujo na kita.

GBIYERI

Kude kine ngaji kukuga kuya ti kayungolo Kase I mondu na wutu i yema. Kude kine konyu gbeirijin na tikinda kuko at risk lo momoraniki Pele wo I yema beron, be woro I gbojajin, woro geleng wo ku kwaje, do ku sida naga geleng ku ngaji laliya.

TOJULIN NA BOUT

Kude kine Julin a miret nabuot do ngarakinda ngaji kine I sida I sukulu do Ani yema beron.

NGO LAGA MIMINIKIN

Kayungolo naga jujuki tikinda na ngaji nawate kasekuko kine ngo lo nyanyara I ngaju na kuko I yema naga beron.

KAYUNGOLO LAGA NGANGARAKINDA

Kude kilo kayungolo kukukinda ngaji kaseko I sida I sukulu do I tukarakinda na yema, kuya nabut ku kuko, depa na bout, do kulokindo na kuko saa lo biro.

NGUTULU KU GURUBE

Kude kilo ngutulu ti gurube ngarakinda ngaji nawate I tukarakinda na yema. Kude kilo ngangarakinda ku kayungolo kasekuko kine ridiyadu kuko I yema beron ku.kulya ku kuko awu ku dumadu na ngaji nawate kine kasekuko I midijin Yu.

SARESI LAGA A LOGO KU KIKOLI LO KEKEPO

Saresi Laga a logo ku kikoli lo kekepo kilo rida ngaji nawate. Polisi lo ngarakinda I rida na saresi do ngarakinda na ngaji nawate na Ridiyaji I yema ku nadidikin do rida ngaji nawate.

NGAJI NAWATE KU KAYUNGOLO KASEKUKO KINE DUMADU YEYET I YEMARI ADINYO?

Ngaji nawate – Ngaji nawate redi nyunyumokindo borik ku se yema Nanu do ku nga. Bo kude kine ngaji kine bgoku kulya Nadit awu bakani kulye I Ina yeyet. Lede saa kuko yinga ridiye ku kayungolo I yema. Ngaji nawate redi kine gbeda kide in Loki na yinga na roroto Kase kuko, bo dumadu yeyet na ku gele ku kayungolo Kasekuko awu ku kude.

“Ku na yema I tinade”

“Ku na mondu”

- Na I wokoro kango I lunguli lo bang lika
- Na jujuki rumbini ngo laga na mimindi, be bongolat awu dilo
- I tikinda kayungolo kuwe kilo nyola
- It denya ngutulu kilo I kulya a naron kuwe ki
- Na I gbegbeda ku ngaji redi

- Na I dedepa a loro ku lalet liyo
- Na bayi- kenga kitajin nago ti bang awu rida na ngiro tinade
- Na I gbeda ku yongesi ku na a momorani Pele do a yungundo
- Na I gbeda bakana nyola, geleng awu ku yeyeisi
- Na mindo tutungo sukulu do ku momorani sende a kayo

Kayungolo – Monyejin ku ngotelan kine salin kine ling gbeda kata I dumadu na yeyet I ki na ngaji Kase kuko nawate I kikolin kude. Ku ngiro nanakwan na Ani gboda ku kayungolo Kanye, kude katiyu kine gbeda kata.

Kude – Kude kilo marateji. Ku jirani kilo gbeda kata I dumaji na yeyet I kulya ti yema na ngaji nawate. Kuko I tikinda kukuwesi I yemari ki awu ngarakinda I petesi.

“Ku lepe yemani tinade”

“Ku lepe mone”

- I ngangara- kinda Yi I ku sende
- I dumadu lunguli lo ritani lepe
- I tikinda Yi ngaji
- Lepe I rereta I kulya naron

- Ku lepe tutungo sukulu do pujo sende anje
- Lepe I gbeda ku kekele naron do yongesi I pujo na ngaji
- Lepe I riridiya/ momoroyi ku lalet lanyet
- Lepend Ani juli konda na kitajin na ngo ti bang do ku tiyu ma ngaro
- Lepe I gbegbeda ku yongesi nganye I yemari do I rerekin

NGAJI NAWATE KU KAYUNGOLO KINE YEYEU ADI KU MUNAJAMA KINE KU KONE NYO I NGARAKINDA?

KENDA

- Ngaraki Kenda na ngaji nawate, naga yema do aku yema. Kukuki ngaji naga a yema ku naga a reki kine I witojo I sukulu.
- Tiki ngaji nawate kine ling sende ti sukulu, yunufomu, wenyu ku kapani ti kekele.
- Duke sukulu ki ti primary ku ti sinayi do sonyoro ngaji na wate kine I Kenda I pirit.
- Kukunda na sukulu ki kine anabu ku jounda na katogolo nawate. Togole ngaji nawate kikolin lo tukoni kulya to momoka awu momoroyi.
- Jounda na kude kikolin Kade I sukulu ki naga ku bero kine I ngaji na wate ling, ku kikolin kude ti Kenda, Kenda na kitajin ti kenin do ku sukulu ki to ngaji nawate naga a yema.
- Ngarikinda ku ngo Laga denya ngaji naga a yema do ku naga a reki kine kango I sukulu be miret 1) leliya, kayungolo ama marateji ti lale Laga Ani rukodu kuko I sukulu, 2) sukulu ki naga Ani rukodu ngaji naga a yema awu naga ku pelela I kilasi, do 3) kitaji ti bang na tomoni do ku kita na tiyuni ngaji.

NGARIYE NA NGAJI

- Tiki loke lo tiyuni ngaji I ngai nawate naga ku ngaji gbo mimindo tutungodu na kenda ama pujo na kita.
- Ngariki ngaji nawate kine ku ngo laga ngaji kasekuko mimindi
- Todine ngaji nawate I todurjo do tiyu na ngaji.

NGO LO NYANYARA

- Tiki ngaji nawate ku kayungolo Kase kuko kine sende., Be sende na tiki kayungolo lo denya ngaji kasekuko kine I sukulu, sende in ngaji nawate I tijini na ngaji kasekuko, do ku yakija na sende in ngaji nawate ki.
- Tiki ngaji nawate kine ling ngo lake kuko mimindi be bongolat ku ngo ti.moko, ngo ti kadi do ti jokon, be torogbo ku totowesi, awu kapaji ti kekele beti sabuni ku kapaji ti pero ti yapa, nyalaki dilo na wuwuye. Ku kuko gbedi ku kadijin nabu ku piyo nakwe.
- Ngaraki ngaji nawate ling ku kayungolo Kasekuko I rumbini na kitaji nabut.
- Jowu kitajin na roropa ku sende na ropa ku ribe ku ngaji nawate ma doliji tujari.
- Ngaraki ku ngo lo Ngaju ngaji kine I kitajin beti kayungolo, laliya and marateji ti laliya Laga ani rugo ngaji kine I kita awu kitaji tomoni ti bang do kitaji ti tiyu na ngaji.

SARESI DO KUKUWESI

- Ngone ngaji I wutu I gboja, awu ku ruruk gbojain I gurube.
- Mete adi kukuwesi logo lo tiyuni ngaji kine kata I gurube.
- Yakineta kikolin nabut ti Kenda be tikinda na ngaji nawate kine Kenda na kanan.

TUKOKI DO KBIYESI TI TENDA

- Tiki petesi ti ngaji nawate, kayungolo ku kadola ti gurube naga kpeja nyo

Laga tikinda yema na ngaji ku Pele na puwo beron na tomijo ngaji nawate.

- Tiki todinesi, do kiteisi I ngaji nawate naga a yema. Ku kuko deneden.
- Jowu petesi I saa ki to kulya ti gurube, I gbitiki na ngutulu, todinesi I piriti ti gboro. Nyalaki kukuwesi I petesi ku kiteisi ti ngaji na wate.
- Kulyanita ku ngaji nawate ku kayungolo Kasekuko kine ku yeyet na yemari dumaji adinyo do ku wenyu Laga kata ku kuko.
- Todineta kadola ti gurube do ngarakita kuko I todindo na gurube kasekuko kuwe na ngaji nawate ku tukaraki yemari.

RITA

- Kukune pirito naga nabut I ngaji nawate geleng, yakine kine pirito I kpeja na kulyata. Todine ngaji nawate I wutu yude ku kuko a tomijo awu a Ridiyaji I yema.
- Kulyanita ku ngaji nawate do ku kayungolo I kii na ngo Laga tikinda ngaji kine rumbini kongoto naron I gurube katani. Todine kuko ku ngaji kine sida anabu adinyo.
- Todine kayungolo kine ku wenyu lo nyanyarala ku ngaji nawate kasekuko kine do todurjo na kuko bakana tomijo. Ngaraki kuko I rida na torila kasekuko I labiya Laga aloro, yenesi do Ridiyaji I yema.
- Gbeda ku kadola ti gurube do kakita ti munajama na ganyu ngaji naga a yema naga totomiyo awu depa a naron. Tiki kuko kukuwesi ku kikoli to ngariyesi.

LOKESI TI YEYEISI

- Tiki ngaji nawate ling ku naga a yema kine naga kunu totomiyo, sukesi do

ngaraki gurubejin I todindo na kuko I bongo na yeyeisi ku lunguli.

- Todine ngaji nawate I soga na berik.
- Ngaraki ngaji nawate ku naga a yema I gbeda I tojulin naga nakiye I kiteisi naga kuko nyanyari be biroto, kilasi ti sowuro na kapaji do riba.
- Suke ngaji nawate naga a yema I kulya na moga berik ku yemarijin kasekuko, Kiko lo rerekikin ku kuko mindo geleng, do piri na riyeni loke.

KEKELI

- Tiki ngaji nawate lokesi ti kekele na yungundo beti yungundo na tutukaraki, todine kuko kikolin lo sakaniki a bakana Kongo naron I kulyata ti riye na Ayan I saka naga ku laliya do tukarakinda na Pele. Ngaraki kadola ti gurube ku kayungolo I todindo na ngaji kasekuko nawate I Loki kina kine kuyade.
- Todine ngaji nawate kekele ku sida nakiye do Kiko lo riyeni loke lo kekele kasekuko I mugun awu ku ngaji kasekuko.
- Ngaraki ku ngo lo ngoja ngaji nawate I momorani na lokesi to kekele, beti beyi lo tiyu, tupajo na woro, mondu najo I pirito to wini, do ku kitajin na jore ti bang awu tiyu na ngaji. Ngaraki ku tukokinda Bure naga adi tukarakinda na yungundo Ina a naron, kuje na pija na kine lokesi de awu kayungolo, laliya awu dungoro Laga Ani mindo ngaji nawate I rumbini na tiyu.